

BOSHQARUV TIZIMIDA PSIXOLOGIK HIMOYA MEKANIZIMI

Akramova A.K.

*Mustaqil izlanuvchi, Yashnobod tumani 92-sonli
Davlat maktabgacha ta'lim rahbari*

Annotatsiya. O'qituvchilik faoliyatida psixologik himoya mexonizimidan asosli foydalanish, bu orqali o'quvchi yoshlarni bilim olishlarini samarali taminlash.

Kalit so'z: boshqaruv, psixologik himoya, mexanizim, adekvat, noadekvat.

Аннотация. Разумное использование механизма психологической защиты в обучении, тем самым эффективно обеспечивающего воспитание студентов.

Ключевые слова: управление, психологическая защита, механизм, адекватность, неадекватность.

Abstract. Reasonable use of the mechanism of psychological defense in training, thereby effectively ensuring the education of students.

Key words: management, psychological protection, mechanism, adequate, inadequate,

Psixologik himoyani turli omillarning ta'siri asosida ifodalanishi alohida tadqiq etilgan. Ontogenetik jihatdan birinchi navbatda himoyaning perseptiv jarayonlarga tayanadigan: hissiyot, diqqat, idrok, bunda bazaviy komponent hisoblanganligi uchun idrok etilayotgan axborotning destruktivligini yoki konstruktivligini belgilash funksional jihatda kechadi. R.Granovskaya , L.Grebennikov , V.Kamenskaya , I.Nikolskaya , Ye.Romanova kabi olimlarning tadqiqotlarida psixologik himoyaning me'yoriy-axloqiy, madaniy, ijtimoiy, maishiy darajalarda namoyon bo'lishini konstruktiv deb ko'rsatganlar. Bu yondashuv "MEN-siyimo/obraz"ini qabul qilingan me'yorlarga asoslanib, dunyoni idrok etishni ta'minlaydi. Ko'rsatib o'tishicha, bu tarzdagi psixologik himoya sub'ektni shaxslararo munosabatlarda nizoga kirishmasligini ta'minlab, pozitiv "MEN obrazi"ni yaratishda ijtimoiy psixologik ahamiyat kasb etadi . Pozitiv "MEN obrazi" "inson-inson", "inson-jamoa", "inson-guruh", "inson-muhit" singari munosabatlar dinamikasini ijobiy barqaror kechishini ta'minlovchi psixologik omil sanaladi. Agarda, individni psixologik himoyadan foydalanishini shaxslararo munosabatlar tizimida tahlil qilsak, bunda Ye.Dotsenko tomonidan individning himoyaviy xulqini psixologik baholash uchun tavsiya etgan mezonlari e'tiborga molik . Bunda:

adekvatli himoya xulqi (qayg'urishning manbasini belgilab, uning tahdid darajasiga javob sifatida namoyon etiladi);

samarali himoya xulqi (xavf va tahdidni zararsizlantirib, himoya maqsadiga erishish uchun javob sifatida namoyon etiladi);

maxsus himoya xulqi (vujudga kelgan psixologik tazyiq ko'rsatuvchi xavfning mazmuni va mohiyatiga javob sifatida namoyon etiladi);

konstruktiv himoya xulqi (shaxsiy kamolotni, ijtimoiy munosabatlarni, ijobiy rivojlanishini, shuningdek, faoliyat samaradorligini ta'minlash uchun namoyon etiladi).

Psixologik himoyadan foydalanish sub'ektni psixologik madaniyatiga, aniqrog'i psixologik madaniyatni o'zlashtirilganlik darajasiga bog'liqdir. I.Sladkovaning tadqiqotlarida, psixologik madaniyatni o'zaro munosabatlar doirasida namoyon bo'lishi ko'rsatib o'tilgan bo'lsada, V.Aristovanning ilmiy tadqiqotida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida psixologik madaniyat, kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishish va o'quvchilarni fanga bo'lgan munosabatini shakllantirishga ta'sir ko'rsatuvchi omil ekanligi ko'rsatib o'tilgan.

Individual-shaxsiy vaziyatlar pedagogik jarayonning dinamikasiga ta'sir ko'rsatadi. Agarda, tanlangan psixologik himoya usuli destruktiv mazmun kasb etsa, pedagogik jarayon dinamikasida so'nish hodisasi kuzatiladi. Tanlangan psixologik usuli konstruktiv kasb etsa, pedagogik jarayon dinamikasida o'sish hodisasi kuzatiladi. Mazkur ijtimoiy-psixologik holat ta'lim oluvchilarning o'quv faoliyatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, o'z darida o'qituvchi (pedagog) psixologiyasini o'rgangan F.Gonobolin "Ularga (yoshlarga-S.S.) bo'lgan muhabbat pedagogik kasbni tanlash uchun qo'shimcha motiv hisoblanadi" deya munosabat bildirgan. O'qituvchi, o'quvchilarga predmetlarni bir biri bilan qiyoslashni, hodisalarni o'xshashlik va ulardagi umumiylikni belgilab olishni o'rgatadi.

Barcha psixologik himoya turlari mazmuni jihatidan (ontogenezda) bazaviy va ikkilamchi kabilarga ajratilib, ikkilamchi himoya bazaviy himoya turlari asosida tuzilib, uni kombinatsiyaviy ifodasi hisoblanadi. Ular, tuzilishi jihatidan, ya'ni psixologik komponentlar (emotsiyaviy, kognitiv va b.) ishtiroki darajasiga sodda va oliy tartibli kabilarga ajratiladi. Ularning barchasini birlashtiruvchi psixologik maqsad, aniq nuqta, bu psixologik diskomfortni (behalovatlikni) bartaraf etish hisoblanadi. F.Bassinni ta'biri bilan aytganda, "faqatgina ularning ayrimlari "tozalagich mohiyati"dan o'tgach (ya'ni, amaliyotda qo'llanilgan so'ng natija bergach – S.S.), sub'ekt uchun mohiyat kasb etadi" va xulq namunasida ifodalanadi. Mazkur ijtimoiy-psixologik fenomen, psixologik madaniyati yuqori bo'lganlarda konstruktiv va psixologik madaniyati nisbatan past bo'lganlarda destruktiv tarzda kechishi kuzatiladi. Ta'lim jarayonida ta'lim oluvchining shaxsida namoyon bo'ladigan psixologik himoyani turli shakllarini kuzatish mumkin. Ularni destruktiv shaklini kuzatganda, psixologga murojaat etishi maqsadga muvofiqdir.

Pedagogik faoliyat tizimida psixologik himoyadan vosita sifatida foydalanishda bir qator prinsiplarga amal qilish tavsiya etiladi:

psixologik himoya vosita sifatida ta'lim-tarbiyaning maqsadiga zid bo'lmasligi;

psixologik himoya vosita sifatida yosh, gender, etnopsixologik manfaatlar hamda qadriyatlarga zid bo‘lmasligi va h.k.

Xullas, pedagogik faoliyatda xulq regulyasiyasini ta’minlashda psixologik himoya ijtimoiy-psixologik ahamiyatdorligi jihatidan:

birinchidan, pedagogik nizolarni kelib chiqmasligini, pedagog shaxsini funksional holatini ichki va tashqi salbiy qo‘zg‘atuvchilar ta’siriga tushmasligini;

ikkinchidan, pedagogik jarayonni ijobiy barqaror kechishini ta’minlab, ta’lim oluchilarni psixologik sog‘lig‘ini ta’minlashni;

uchinchidan, pedagogik faoliyat davomida kasbiy hamkorlikni yo‘lga qo‘yib, jamoada ijobiy ijtimoiy-psixologik holatni ta’minlaydi.

Psixologik himoyani inson kamolotida konstruktiv yoki destruktiv mazmun kasb etishini inobatga olib, uni destruktiv mazmunini ta’minlovchi komponentlarini korreksiyasi masalasiga e’tibor qaratish lozim. Buning uchun ta’lim tizimida amaliy psixologik faoliyat bilan shug‘ullanuvchi psixologlar uchun mo‘ljallangan “Destruktiv xulq korreksiyasi” nomli uslubiy qo‘llanma tayyorlab, korreksiyaviy trening dasturini tayyorlash tavsiya etiladi.

Адабиётлар:

1. Бассин Ф. В. Сознание, «бессознательное» и болезнь // Вопросы философии. 1971. № 9. - С. 90-102.
2. Киршбаум Э.И., Еремеева А. И. Психологическая защита. - М.: Смысл, 2000. – С. 81.
3. Крот А. Ф. Механизмы психологической защиты / Учебно-методическое пособие. – Минск: БГМУ, 2015. – С. 5.
4. Психология. Словарь / Под ред. Петровского А. В., Ярошевского М. Г. - М.: Политиздат, 1990. – С. 121..
5. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. - М.: Академия наук, 1957. – С.231.
6. Самаров Р. Ахборотнинг психологик хавфсизлигини таъминлаш механизми (услугий қўлланма). – Тошкент: Университет, 2015. 66–бет.
7. Самаров Р., Садриддинов С. Психика ва онг: антропологик талқиннинг назарий–психологик баёни // Psixologiya 4 (28) – сон. 2017. 20-25– бетлар. – Бухоро: БухДУ.